

Sören Holst: Det övernaturligas problem

Humanister världen över tar avstånd från övernaturliga förklaringsmodeller.

I Humanisternas program står "Humanismen ... anser att det inte finns några förnuftiga skäl att tro på religiösa dogmer, gudar eller övernaturliga förklaringar av tillvaron."

Amerikanska Institute for Humanist Studies har en liknande formulering: "Humanists see no convincing evidence for gods, the supernatural, or life after death."

Jag instämmer naturligtvis helhjärtat i avfärdandet av religiösa och ovetenskapliga förklaringsmodeller. Ändå är det något i dessa formuleringar som stör mig. Ja, de inte bara stör – jag finner dem rent av en smula stötande. Problemet är att formuleringarna i sig själva faktiskt är uttryck för en av de mest vitt spridda missuppfattningarna om vetenskap. Låt mig utveckla vad jag menar med detta.

Vetenskap handlar om att finna kunskap om en antaget reell yttervärld, och att strukturera denna kunskap. Med kunskap menar jag här (i princip) testbara påståenden, vars sanningsvärde alla människor skulle kunna enas om. Vetenskapen ställer inga ytterligare krav på kunskapen.

Denna syn på vetenskap, som mig veterligt är den enda hållbara, lämnar inget utrymme åt utomvetenskapliga fenomen. Jo förresten, ett litet utrymme lämnas: Teoretiskt skulle man kunna tänka sig att den antaget reella yttervärlden uppvisar fenomen som helt saknar struktur, exempelvis komplexa händelseförlopp som bryter den övriga strukturen, och som endast inträffar en gång i universums historia. Någon har föreslagit att mirakel är av denna typ, men jag håller inte med: den som tror på mirakel skulle knappast gå med på att fenomenet var strukturlöst. På samma sätt skulle den som tror på andar, tankeläsning eller spådomar inte hävda att dessa fenomen saknade struktur. Tvärtom, strukturen och förutsägbarheten hos sådana fenomen är ju i många fall själva poängen.

Således: om det förekommer människor som är begåvade med att kunna se in i framtiden, och om det finns andar, så är detta utmanande och intressanta kunskapsfält för vetenskapen att bringa reda i, och alls ingenting utomvetenskapligt.

Termen "övernaturligt", så som den oftast används, antyder däremot att det åtminstone teoretiskt kan existera en sfär av verkligheten som ligger utanför vetenskapens domäner. Den som säger sig inte se några skäl att tro på övernaturliga förklaringar, medger indirekt att det föreligger en principiell möjlighet att ett sådant skäl en dag uppenbarar sig. Men hur skulle detta te sig?

Låt oss säga att "anden i glaset"-seanser visade sig kunna ge korrekta uppgifter eller förutsägelser som seansdeltagarna omöjligt själva kunde känna till. Inte skulle vi väl då propagera för inrättandet av ett Institut för Studiet av det Övernaturliga – ett institut där man använde sig av dokumenterat ovetenskapliga metoder, särskilt lämpliga för undersökandet av detta nya okända? Nej, vi skulle givetvis börja systematisera detta häpnadsväckande fenomen, på samma sätt som man inom vetenskapen hanterar andra nya företeelser. Vi skulle genomföra väl kontrollerade

studier och försöka kartlägga alla tänkbara aspekter: Under vilka betingelser är de erhållna förutsägelseerna som säkrast? Finns några parametrar som bestämmer vad andens förutsägelse kommer att handla om? I vilken grad beror förutsägelseernas natur på vilka som deltar i seansen, eller på deras psykologiska och fysiologiska tillstånd? Efter ett stort antal studier skulle vi börja upprätta hypoteser och modeller. En del av dessa skulle visa sig ohållbara, andra skulle så småningom utvecklas till sammanhängande teorier om fenomenets natur. Vi skulle knappast betrakta dessa teorier och modeller som övernaturliga. Om ett fenomen förekommer så är det naturligt, och kan underkastas metodiska vetenskapliga studier. Om ett fenomen inte förekommer, så är det inte naturligt. Jag kan inte se hur några existerande fenomen skulle kunna klassas som övernaturliga.

Den som säger sig inte tro på övernaturliga förklaringar tillskriver därmed sådana förklaringar ett berättigande som de inte förtjänar. Det som är tänkt som ett avfärdande blir i själva verket ett erkännande av en uppdelning av verkligheten i två väsensskilda sfärer: en naturlig och en övernaturlig. Själva avfärdandet framstår mest som en fråga om just tro, och till på köpet en ganska inskränkt sådan: man väljer helt enkelt att bortse från en av de båda tänkbara verklighetsfärens!

Det hela kan tyckas vara petitesser och ordvrängeri, men jag tror att dessa språkliga oklarheter tangerar en del av de andra problem som humanister försöker komma till rätta med. Idén om det övernaturliga i kontrast till det naturliga får vetenskapen att framstå som begränsad till vissa på förhand definierade fenomen. På så vis underbyggs missuppfattningen om vetenskap som en uppsättning påståenden, snarare än som en metod att finna kunskap. Samma missuppfattning ligger bakom påståenden i stil med "Vetenskap är ju bara ett annat sätt att tro" eller "Vetenskap är vår tids religion".

Att betrakta vetenskapen som en uppsättning påståenden, eller som något som bara rör en begränsad del av verkligheten, lämnar också fritt spelrum för den egna fantasin. Ens privata föreställningar om en verklighet bortom den vetenskapliga – religiösa såväl som nyandliga – blir på det viset immuna mot vetenskapens kritiska metodologi och objektiva sanningsanspråk. Jag tror att människor skulle vara betydligt mindre benägna att tro på andar och dylikt, om de kom att se vetenskap för vad den faktiskt är: en allmän metod att vinna kunskap.

Därmed inte sagt att jag rekommenderar en fullständig bannlysning av ordet övernaturlig. I vissa lägen kan det vara mer pedagogiskt att låta ett felaktigt begrepp passera, än att göra omständliga omformuleringar eller kunskapssteoretiska utvecklingar, som ändå ingen kommer att orka lyssna till. Men jag tror att man bör vara medveten om problemet, och i de flesta sammanhang kan man faktiskt enkelt komma runt det. Man kan byta ut ordet övernaturligt mot till exempel pseudovetenskap, eller mot en mer konkret uppräkningslista av de fenomen man avser (healing, spöken, tankeläsning et cetera). Vad beträffar beskrivningar av vad humanismen står för, så kanske följande omskrivning skulle fungera: "Humanismen tar avstånd från övernaturliga förklaringar." På det viset blir det i alla fall tydligare

att de "övernaturliga förklaringarna" inte ens kvalificerar sig som förklaringar.

Att byta ut ett ord här och där löser naturligtvis inte några stora problem – vad vi skulle behöva är fler och bättre metoder för att öka förståelsen för vad vetenskap går ut på. Men ett första steg är att själva undvika att underbygga missuppfattningar.

Sören Holst är teoretisk fysiker och undervisar vid Stockholms universitet. Artikeln hämtad från "Humanisten" nr 6, 2007